

Grygier, Tadeusz

"Bestandsverzeichnis des Sorbischen Kulturarchivs in Bautzen", Teil I:
"Das Restarchiv der Maćica Serbska",
Frido Mětšk, Bautzen 1963 :
[recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 232-234

1964

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE I OMÓWIENIA

FRIDO MĚTŠK, *Bestandsverzeichnis des Sorbischen Kulturarchivs in Bautzen. Teil I. Das Restarchiv der Maćica Serbska*. Bautzen 1963, Domowina-Verlag, s. 131 + 12.

Omówienie wydawnictwa jest uzasadnione wielu względami. Przede wszystkim szczególną zbieżnością zainteresowań sprawami łużyckimi na terenie olsztyńskim z jednej strony oraz sprawami mazurskimi i warmińskimi w Budziszynie z drugiej strony. Jako wyraz tej zbieżności można przykładowo wymienić zorganizowanie przez Rektorat i Bibliotekę Główną Wyższej Szkoły Rolniczej w Olsztynie wystawy *Łużyce i Łużycanie* (dnia 17 II 1964 r.). Rektor WSR-u prof. dr M. Koter, zagajając konferencję po otwarciu wystawy, podzielił się ze słuchaczami wrażeniami z ostatnio odbytej podróży po Łużycach. Natomiast referat okolicznościowy o sytuacji Łużyczan w latach 1920—1939 i swej współpracy z nimi wygłosił wiceprzewodniczący Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie Jan Boenigk. Ośrodek łużycki interesuje się sprawami mazurskimi i warmińskimi nawiązując bezpośredni kontakt naukowy ze Stacją Naukową Polskiego Towarzystwa Historycznego w Olsztynie oraz z Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie. Rezultatem tych kontaktów było opublikowanie na łamach „Komunikatów Maz.-Warm.” pracy autora omawianej książki.

Zbieżność spraw łużyckich i mazurskich przewija się przez znaczną ilość zebranych materiałów Macierzy Serbskiej. U kolebki odrodzenia narodowego Serbołużyczan przewijają się te same nazwiska inspiratorów ruchu polskiego na Warmii i Mazurach, że wspomnę J. I. Kraszewskiego (s. 84), czy Alfonsa Parczewskiego (s. 41). Łączność spraw polskich z łużyckimi nastąpiła w szczególności w latach międzywojennych w oparciu o wydawnictwo „Kulturwehr” (s. 60), czy w walce z szowinistyczną organizacją niemiecką *Bund Deutscher Osten* (s. 61) i *Heimatdienst* (s. 62). Stosunki polityczne, szczególnie na Mazurach po roku 1945, były między innymi elementem, który z kontaktów Łużyczan z Czechami pozwolił „Domowinie Łużyckiej” sformować polityczną orientację czeską (s. 82, 96). Podobne było zresztą i oblicze społeczne ruchu serbskiego i mazursko-warmińskiego. Oba nosiły piętno „ruchu drobnomieszczańskiego i chłopskiego” (s. 59). Podobnie było i z wewnętrznym zróżnicowaniem politycznym tegoż ruchu — od konserwatywnego (J. Sembrzycki na Mazurach a Jaromer Hendrich Imiš na Łużycach — s. 86), poprzez liberalny do lewicującego (np. Korla Arnošt Muka s. 95). Jednym z ważniejszych elementów politycznych łączących te dwie północne i południowe części ludności słowiańskiej była polityka germanizacyjna, której główne uderzenia w latach 1850—1920 szły południowym skrzydłem (na Łużyce i Śląsk) oraz północnym skrzydłem (na Pomorze i Prusy Wschodnie). Dalej kontrakcja narodów słowiańskich realizowana dwoma ogólnymi zasadami politycznymi — panslawizmem i slawizmem. I znowu zbieżna „afera panslawistyczna” na Mazurach i Warmii (Jan Liszewski, J. Gąsiorowski) i podobna afera na Łużycach J. H. Imiša (s. 85).

Te pobieżne i ogólne uwagi dowodzą wartości Archiwum Macierzy Serbskiej dla badań nad regionem olsztyńskim. Tektonika tegoż archiwum przedstawia się następująco:

I. Akta Macierzy Serbskiej (*Mačične akty*). Zespół ten posiada następującą strukturę:

1. — Akta i rękopisy Towarzystwa (*Towarstwowé akty a zbrěrki manuskriptow*) dotyczą założenia Towarzystwa (z lat 1845—1849), obejmują sprawy organizacyjne (1845—1933), protokoły i korespondencję (z l. 1876—1938) oraz akta Działu Naukowego Domowiny (Macierzy Serbskiej) z lat 1947—1951; 2. — Akta Muzeum Łużyckiego w Budziszynie (*Serbski muzej w Budyšinje*) z lat 1856—1936; 3. — Akta Domu Łużyckiego w Budziszynie (*Serbski Dom*) z lat 1895—1930; 4. — Akta Wystawy Etnograficznej w Dreźnie (*Serbska narodopisna wustajenca w Drježdžanach*) z lat 1856—1897.

Zespół ten daje pełne materiały do historii Towarzystwa, jego działalności, pracy muzeum zlikwidowanego przez nazistów w r. 1941, Domu Łużyckiego (drukarni, wydawnictwa, banku) zniszczonego w czasie działań wojennych w r. 1945. Materiały te ilustrują nie tylko historię Łużyczan, ale szerszych stosunków Łużyczan ze Słowianami.

II. Drugim zespołem (zbiorem) archiwum są depozyty dotyczące lużyckiej kultury, języka i historii. Macierz Serbska podejmowała szeroką akcję zbierania materiałów lużyckich. Zgrupowano je następująco:

1. Zbiór rękopisów pochodzących z XIII wieku do 1947 roku (*Zbrěrka staršich a nowšich rukopisow*); 2. Materiały dotyczące kościoła na Łużycach z lat 1543—1955. (*Serbskie cyrkwinske naležnosće*); 3. Zbiór druków z lat 1628—1911; 4. Słowniki i gramatyki z lat 1650—1866; 5. Korespondencję osobistości związanych z kulturą lużycką z lat 1697—1921; 6. Materiały dotyczące medycyny ludowej z XVIII wieku; 7. Zbiór poezji lużyckiej z okresu romantyzmu z lat 1823—1905; 8. Materiały dotyczące studentów i uczniów lużyckich z lat 1826—1952; 9. Akta Towarzystwa Studentów Lużyckich *Serbowa* w Pradze z lat 1854—1948; 10. Akta wydawnictwa „Łužica” z lat 1882—1937; 11. Materiały statystyczne Łużyczan z lat 1901—1956; 12. Akta ruchu lużyckiego (*Serbske narodne hibanje*) z lat 1918—1948; 13. Akta Towarzystwa Sokół (*Łužisko-serbski Sokolski Zwjazk*) z lat 1920—1933; 14. *Bohemica* z lat 1908—1940; 15. Akta Banku Ludowego (*Serbska Ludowa Banka*).

III. Wreszcie trzecią grupą są zbiory materiałów dotyczące działaczy lużyckich, uporządkowane według alfabetycznej kolejności nazwisk. Są to depozyty następujących działaczy: Arnošta Barta, Jakuba Bart-Cišinskiego, Adolfa Černego, Jana Emanuela Dobruckego, Marjana Domaškojca, Mateja Handrika, Gustawa Heya, Arnošta Holana, Michała Hórnika, Hendricha Jaroméra Imsia, Awgusta Jana Jencia, Augusta Korla Jencia, Awgusta Hendricha Krygara, Pétra Młoňka, Mjertyna Monia, Jana Bohuwéra Mućinka-Horisława, Arnošta Muki, Josefa Páta, Michała Rostoka, Jurija Słodeňka, Arnošta Jana Smolera, Jana Symanka, Hermana Šleca, Mateja Urbana, Jana Wjela-Radyserba.

Zestawienie materiałów ilustruje przejrzyste organizację pracy archiwum kulturalnego, społeczno-kulturalnej i naukowej pracy jaką prowadzi Domowina Łużycka nad swym regionem. Archiwum to mogłoby być wzorem dla podobnej instytucji w Olsztynie.

Depozyty podane w części II i III obejmują materiały do prac nad pomnikami języka lużyckiego (np. rękopis z Gosmar, odpis *Enchiridion Vandalicum*, katechizmy lużyckie z XVII wieku), zasiedlenia lużyckiego w okolicach Berlina, etnografii, onomastyki, beletrystyki. Zbiory kościelne stanowią również bogate

źródło do historii języków słowiańskich (np. *Nowy Testament* Mikława Jakubiça z Laubnitz z r. 1548, *Stary Testament* Jana Bjedricha Fryco z lat 1791—1796, zbiory kazań z lat 1823—1850, śpiewników z XVI—XIX wieku). Dział starodruków, ulotek, słowników i gramatyk z XVII—XIX wieku zainteresuje historyków i językoznawców. Korespondencja poszczególnych działaczy ilustruje powiązania ruchu łużyckiego z ruchem czeskim i polskim (J. I. Krauszewski, A. Parczewski, J. Hanka i J. Dobrowsky), rozwoju inteligencji łużyckiej, działalności wydawniczej (np. rękopisy „Gazety Serbskiej” — „Serbska Nowina”, gazety „Łużyce” — „Łuzica”) oraz związków z literaturą polską (s. 58). Rozwój ruchu łużyckiego w okresie międzywojennym i w latach po roku 1945 ma swą dokumentację do następujących spraw: Narodowego Komitetu Serbskiego z lat 1919—1920, Łużyckiej Partii Ludowej z lat 1920—1924, Łużyckiej Rady Ludowej z lat 1918—1932, Organizacji Mniejszości Narodowych (Jan Skala, „Kulturwehr”) z lat 1925—1936, polityki germanizacyjnej z lat 1925—1945 oraz Rady Narodowej i Komitetów Narodowościowych z lat 1945—1948 (s. 62). Korespondencja i materiały działaczy obok autobiograficznych i politycznych materiałów (A. Bart, J. H. Imiš, K. A. Muka, J. Patá, M. Urban) zawierają również źródła do historii kultury (np. J. E. Dobrucky, M. Handrik, A. Holan, J. A. Jenc), sławistyki (np. M. Dimaskoje, J. A. Smoler, J. Wjela).

Informacja F. Mětška o Archiwum Kultury Łużyckiej dokumentuje celowość pobytu Autora omawianej książki w Olsztynie jak i postuluje konieczność podjęcia badań w Budziszynie przez środowisko olsztyńskie.

Tadeusz Grygier

ANDRZEJ SKROBACKI, *Polacy na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Królewcu. Poszukiwania wstępne*. Archiwum Historii Medycyny XXVII, 1964, zes. 1—2, s. 41—47.

Wymieniony w tytule temat jest opracowaniem wstępnych poszukiwań i badań młodego, olsztyńskiego historyka medycyny. Temat ten, uzupełniony wynikami dalszych badań i szerzej rozwinięty, będzie przedmiotem rozprawy doktorskiej autora. Już jednak te niekompletne wyniki badań stanowią cenne uzupełnienie dotychczasowych publikacji polskich. Tak np. *Słownik Lekarzy Polskich* Stanisława Kośmińskiego zawiera, wg Skrobackiego, zaledwie 91 nazwisk osób narodowości polskiej, które studiowały nauki medyczne w Królewcu. Tymczasem wstępne poszukiwania autora artykułu ustaliły, że na przestrzeni 400 lat istnienia Uniwersytetu Królewieckiego medycynę studiowało w nim 189 Polaków, przy czym 55 spośród nich uzyskało stopień doktorski. Jest rzeczą charakterystyczną, że najwięcej Polaków studiujących nauki lekarskie w Królewcu pochodziło z ziem polskich b. zaboru rosyjskiego (33, w tym 6 z Warszawy), nieco mniej (32) z ziem b. zaboru pruskiego. Pozostali pochodzili z Polski przedrozbiorowej, z Prus Wschodnich, z Niemiec i z b. zaboru austriackiego. W wyniku dalszych poszukiwań autora liczba Polaków studiujących medycynę w Królewcu niewątpliwie wzrośnie.

Ponadto autor uwzględnił w swej pracy 141 Gdańszczytan, studiujących nauki medyczne w Królewcu. Doktorat uzyskało spośród nich 20.

Ze znanych lekarzy polskich, którzy studiowali lub przebywali na Uniwersytecie Królewieckim, autor wymienił m. in. wybitnego działacza kaszubskiego Floriana Ceynowę oraz dwóch znakomych chirurgów: prof. Antoniego Jurasza i prof. Jana Mikulicza-Radeckiego.